

החברה העירונית אריאל

פורום הספר הבינלאומי

מישל וולבק: פרס ירושלים 2025 - נאום קבלת הפרס

18/05/25, משכנות שאננים

כשפנו אליי מארגני פרס ירושלים, הם שאלו אם אסכים לקבל את הפרס. הפעם הראשונה שניתן לי פרס ספרותי הייתה ב־1992, בעבור קובץ שירים ושמו החתירה אל האושר. זה היה פרס טריסטן צאָרה, המוענק באופיני סִיר נֶר, עיירה קטנה – או שמא כפר גדול – במרכז צרפת. מרשים הרבה פחות מפרס ירושלים. אף על פי כן, ולמרות מעמדו השולי כיום, הכפר אופיני סִיר נֶר גילם תפקיד

היסטורי: בזמן מלחמת מאה השנים שלטה בו שושלת סטיוארט הסקוטית, אז בעלת בריתה של צרפת נגד האנגלים; ובימים ההם, צרפת ניצבה ממש על סף נפילה לידי אנגליה; אילו קרה הדבר, לא תולדות אירופה לבדה אלא – בל נשכח את החשיבות הקולוניאלית העתידית של שתי המדינות – תולדות העולם כולו היו משתנות; למשל, כלל וכלל לא בטוח שארצות הברית של אמריקה הייתה קיימת כיום. ובכל זאת, בהשוואה לירושלים, זה עניין פעוט. אינני מלומד גדול בענייני דת; אבל טבוע בי חותמן של הדתות המונותאיסטיות. בכל סופר מערבי, אם ירצה ואם לאו, טבוע חותמן של הדתות המונותאיסטיות. שום סופר, ובפרט סופר מערבי, אינו יכול להיות אדיש לירושלים. וגם אם יחסי אל הדתות המונותאיסטיות מסויג בלשון המעטה, עליי להכיר בַּפְּרוֹר מאליו: הן המקור לחלק ניכר ממורשת התרבות האנושית, וירושלים ממלאת תפקיד מהותי בתולדות האנושות.

מעניין שכבר אז, ב־1992, שלחה אליי ועדת הפרס מכר משותף כדי לגשש ולבדוק אם אסכים לקבלו. אני נאלץ להסיק שכבר אז הצטיירתי כאדם לא נעים, שונא אדם ונוטר טינה, מה שנקרא בצרפתית "נרגן", מישהו שאינו מהסס "לירוק לסיר המרק". מעולם לא הבנתי עד תום על שום מה יצא לי השם הלא נעים הזה. לי דווקא נדמה שאני מנסה לרצות, בגבולות יכולותיי – המצומצמות, זה נכון. כך או

כך, אין זה מטבעי לסרב למתנות. אני זוכר שבשעתו הופתעתי מעצם המחשבה שאפשר לסרב לפרס ספרותי, ושאלתי את מישל בילטון, מוציא לאור דאז, מה עשוי לדעתו להצדיק סירוב.

הסיבה הראשונה שהוא הציע היא סיבה גרועה, גם אם היא השכיחה ביותר. לא אחת קורה שאדם מסרב לקבל פרס שהוענק בעבר לסופר שאינו חביב עליו. זהו טמטום. בהינתן די זמן, אין שום סיכוי שבחירותיה הספרותיות של ועדת פרס, תהיה אשר תהיה, יהלמו באופן מושלם את בחירותיך האישיות. אולי יש מקום לחשש אם סלדת מכל בחירותיה הקודמות של הוועדה; אבל אשר לי, לא כך היה לפני שלושים שנה, ולא כך היה גם מאז.

סיבה רצינית יותר לסירוב עשויה להיות הסתייגות ממעמדו של הפרס או משמו. ואכן, אדם עשוי להירתע מהמחשבה ששמו ייקשר בשמה של איזו דמות היסטורית ידועה. בתור דוגמה קיצונית, אני מבין איך אפשר להסס לקבל פרס על שם לנין. כיום בצרפת יש פרס אחד לפחות שהייתי מסרב לקבל אילו חשב מישהו להציע לי אותו, וזה כדי לא לתרום להנצחת הסופר המעטר אותו. אם נחזור לטריסטן צאָרה, הוא אינו המשורר האהוב עליי, כלל וכלל לא, ואינני רוחש הערכה רבה לתנועת הדאדה; ואף על פי כן, יש דברים משל צאָרה שאני אוהב, אז הכול בסדר, יכולתי לקבל.

הסיבה השלישית לסירוב היא המעניינת מכולן; היא היא העומדת מאחורי הסירוב ההיסטורי המפורסם מכול, סירובו של ז'אן-פול סארטר לקבל את פרס נובל. נימוקו היה שהוא מסרב להפוך למוסד, מסרב לקבל עליו עמדת סמכות.

אינני אוהב את ספריו של ז'אן פול סארטר, אבל במקרה הזה אני מאמין בכנותו, ואני מזדהה בכל לב עם אי־הנוחות שאחזה בו לנוכח המחשבה שיהפוך למוסד. גם אני איני מעוניין בעמדת הסמכות הזאת, בעמדה הנישאת הזאת, אבל אני סבור שסארטר החזיק בה בעל כורחו מרגע שהציב את עצמו כסופר מעורב, וכזה הוא היה, ולמעשה, בצרפת, הוא היה אות ומופת לדמות הסופר המעורב, ומעצם כך קיבל על עצמו מעמד של סמכות מוסרית ופוליטית לקוראיו.

חורה לי מאוד כשסופר מכריז למי יצביע בבחירות הבאות. בין אם רצונך לרמוז שעל קוראיך להצביע כמודך ובין אם לאו – ואני אינני רוצה בזאת – הדבר מנוגד לחלוטין לאופן שבו אני תופס את יחסיי עם קוראיי. מאותם טעמים נרתעתי תמיד מחתימה על עצומות, ולמעשה נדמה לי שכמעט לא חתמתי על עצומה מימיי, למעט אולי בהיסח הדעת.

כן חרגתי מהעיקרון הזה בשל סיבה אחת והיא, בפשטות, ודאות מוסרית. פעם אחר פעם, לא היססתי לנקוט עמדה נגד כל חוק המאפשר המתת חסד, נושא שהפולמוס לגביו מתנהל בצרפת זה שנים רבות. וכיום הפולמוס שב ומתעורר, הוא נידון באספה הלאומית ממש בשעה שאני מדבר אליכם. ואני יודע שיהיו מי שיתקשו להבין איך אגנוסטיקן מוצהר מתנגד להמתת חסד. אני נוקט עמדות מוסריות, ועל כן לא פעם מחשיבים אותי, בצרפת, לציניקן. בקיצור, אני מתקשה להסביר את עצמי; אבל אני ממשיך לנסות. והיום אני אסיר תודה באופן מיוחד לוועדת הפרס על רצונה לגמול לי, כדברי השופטים, על "הכישרון המוסרי" שלי. כי אין אלה דברים בעלמא, זה ההיפך הגמור ממה שאומרים עליי בדרך כלל, ואף על פי כן זו אמת לאמיתה: יחשבו מה שיחשבו על ספריי, החקירה המוסרית היא שמזינה אותם והיא שמשקה אותם; ועל כך שזיהיתם את זה, אני מודה לכם.

מישל וולֶבֶק